

державного університету. Серія: Історія. Політологія. Вип. 2. – Маріуполь: Маріупольський державний університет – МФ ТОВ «Друкарня «Новий світ»», 2011. – С. 20-26.

19. Авраменко А. Козацьке військо на Кубані [Текст] / А.М.Авраменко, Б.С.Фролов, В.К.Чумаченко // Історія Українського Козацтва. Нариси: У 2 т. – Т. II. – С. 364-414.

20. Малукало А. Кубанское казачье войско в 1860 – 1914 гг.: организация, система управления и функционирования, социально-экономический статус [Текст] / А.Малукало. – Краснодар: «Кубанькино», 2003. – 216 с.

21. Фролов Б.Е. Оружие кубанских казаков [Текст] / Б.Е.Фролов. – Краснодар: Традиция, 2009. – 128 с.

22. Шахторин А.А. Подготовка казаков Кубанского казачьего войска во второй половине XIX – начале XX веков [Текст] / А.А. Шахторин. – Краснодар: КВВАУЛ, 2008. – 213 с.

Сергій Татаринов (Артемівськ), доцент
Української інженерно-педагогічної
академії, кандидат історичних наук

Віктор Щербак (Артемівськ), студент УПА

Військова організація козаків Бахмату у ХУІІІ ст.

Джерела вказують на існування Бахмутського козацького полку з 1701 по 1764 рр. (Бахмут, Тор, Маяки) [1].

У документах згадується «гарнізонний батальйон» або «Бахмутська козацька компанія» [2]. Петро І після руйнування Таганрогу вимушений був перевести до Бахмуту військову команду, приписати до фортеці 1450 «черкасов» Ізюмського полку [3].

«У минулому де 1711 року по здачу міста Азова і після розорення Троїцького по казу ... Імператора Петра Великого і по розбору генерала-адмірала графа Ф. Апраксіна з усть річки Міуса і фортеці Семеновської переведений в Бахмутську фортецю ... ротмістр Василь Павлов син Шабельський з командою для охорони від кримських частих ворожих набігів міст Бахмута і Тора, Бахмутських і Торських соляних заводів...» [4].

Сини Шабельського - Іван і Прокофій служили у складі «Бахмутського кінного козачого» полку. Іван Васильович в 1748 р. отримав звання полковника і був призначений командиром Бахмутського полку.

У 1719 р. капітан Бахмутського батальйону Чирков і ландрат Вепрейський попросили уряд прикомандирувати в Бахмут по 50 козаків з кожного слобідського полку (Ізюм, Охтирка, Харків, Суми, Острогжськ), 50 чугувських кінних козаків. Кожен козак Харківського полку повинен був добути по 4 пуди солі на кожен двір (всього 24092 пуди в рік) [5].

З 1721 р. Б.к.п. був підпорядкований Військовій Колегії. У 1732 р. рахувалися 453 козаки з сім'ями [6].

Російсько-турецька війна 1736 - 1739 рр., перебування у Бахмуті фельдмаршалів І.Мініха і П. де Лассі, набіги на Бахмутську провінцію в 1736 р. кримських татар показали слабкість козацьких формувань. 20 травня 1736 р. де Лассі узяв Азов, був поранений, нагороджений імператрицею

Ганною орденом Андрія Первозванного. Була організована оборона по Дінцю, Міусу і Кальміусу, зроблена спроба через Арабатськую стрілку увірватися до Криму. У 1745 р. уряд переселив в Бахмут і Тор 712 козаків - 388 з Війська Донського і 324 із слобідських полків [7].

За версією «Малої енциклопедії козацтва», 27 жовтня 1747 р. був сформований Бахмутський кінний полк, штатний розклад його включав 3 ротмістрів, 3 осавулів, 3 хорунжих. На охорону кріпосних валів і глибоку розвідку в степу татарських чамбулів виділялося щодня до 60 козаків. Вони охороняли храми, «приспешные хати». У 1748 р. чисельність полку складала 300 козаків [1].

Був затверджений герб Бахмутського полку (гармати, комора солеварні, птиця Сирін). За Табелем фортець 1761 р. гарнізон складав в мирний час 1 батальйон піхоти, під час війни - до 2500 піхоти і 150 кіннотників. За артилерійською Відомостю фортець Бахмут мав 60 гармат і 16 мортир [8].

Отаман В.Д.Єфремов відрядив до Бахмуту Ю.Д.Кутейникова з загоном 500 шабел на допомогу комендантові гарнізону генерал-майорові І.Романусу. «Оберігаючи постами і пікетами це місто від раптових нападів ворога, Кутейников зробив тут перший чудовий подвиг»- написано в послужному списку [9].

До його полку приєднали 300 козаків, навесні 1769 р. велика татарська орда напала на околиці фортеці, зруйнувала зимівники і полонила понад 800 жителів. Коли орда рушила від Бахмуту, її зустрів полк Кутейникова і вщент розбив, захопив обоз і звільнив всіх полонених, 4 татар Кутейников привіз генералові Романусу. Катерина нагородила Кутейникова нашийною золотою медаллю [10]. Після війни Б.к.п. був переформований у Луганський пікнерський, згодом у Бахмутський та Ізюмський гусарський полки [11].

М.І.Кутузов очолював полк у 1777-83 рр. «Новоросійський календар» вказував на шанобливе зберігання жителями його будинку ще у 30-ті рр. XIX ст. [12, 104]. Бахмутськими гусарами командували наприкінці ХУІІІ ст. Вітгенштейн, Депрерадович, Багратіон, Кекуатов [11]. Полк на чолі з Л.І.Депрерадовичем взяв участь у заколоті 1 березня 1801 р., коли вбили Павла Першого.

Доля посміялася над Леонтієм Депрерадовичем, коли після скандалу у 1807 р. його було відставлено з армії, і він до 1840 р. був предводителем дворян Бахмутського повіту, опікуном Повітового училища [13].

Джерела та література

1. Малая энциклопедия украинского казачества. Интернет.
2. Багалея Д.И. История Слободской Украины. Киев, 1993.
3. Голиков. Деяния Петра Великого. т.13 – Москва, 1840. Лисенков А.В. Историко-статистическое описание Троицкого собора Бахмута. Екатеринославские епархиальные ведомости. Екатеринослав, 1875, №№13-15.
4. Коцаренко В.Ф. Краматорск: забытые страницы истории. - Краматорск, 1999.
5. Ведомость, учиненная в Бахмутской управе благочиния с какого времени гор. Бахмут. Записки Одесского общества истории и древностей. т.1. –Одесса, 1850. Оглоблин А.П. Архив Бахмутских и Торских соляных заводов. Архивное дело, № 9-10. – Харьков, 1929.
6. ЦГИАУ, Ф.1638, оп.1, д.13, л.л. 1-33 с обор. – письмо ротмистра Раздорского

об отводе реки от крепости Бахмут. П. Шабельский. Историческое описание реки Северного Донца близ Святых гор. Записки Одесского Общества истории и древностей. Одесса, 1846. Военно-статистическое обозрение Российской империи. т. XI, ч. 4. Екатеринославская губерния. СПб, 1850.

7. Гавриил. Отрывок из повествования о Новороссийском крае. Записки Одесского общества истории и древностей. т.3. – Одесса, 1853. Скалковский А.А. Хронологическое обозрение истории Новороссийского края. Одесса. т. 1-2. 1836. Скалковский А.А. Опыт статистического описания Новороссийского края. Т.1-2. Одесса, 1850, 1853.

8. Лишин А.А. Акты, относящиеся к истории Войска Донского. – Новочеркасск, 1891, т.1, 1894, т.2. ЦГИАУ, Ф.1800, оп.1, д. 13, л. 23 с об. – о фортификационных работах в Бахмуте в 1761 г. ЦГИАУ, Ф.1805, оп. 1, д. 30, л.л. 392-419 – список казаков жителей Бахмута и окрестностей с домочадцами и имуществом. ЦГИАУ, Ф.1805, том 2, д. 34, л.л. 200-327- платежная ведомость казаков-солеваров. ЦГИАУ, Ф.1805, том 5, д. 34, л.л. 697-765 – инструкция атаманам крепости Фисухе, Данилову.

9. Савелов Л.М. Донские дворянские роды. Москва. 1902, вып. 1. Сенюткин М. Донцы. Биографии старшин. Москва. 1866, т. 2. Карягин С.В. Кутейниковы и другие. - Москва, 2003. - XXXVI.

10. Гос.архив Ростовской области. Ф.341, оп.1, д.231, л.4,9; ГАРО. Ф. 46, оп.1, д.40, л.50; ГАРО. Ф.341, оп.1, д.444, л.16,21.

11. Гербель Н. К 200-летию Изюмского гусарского полка. - СПб., 1851; Военная энциклопедия России. – СПб.: Изд. Сытина, 1910-1914. - Т.11.

12. Новороссийский календарь на 1835 г.—Одесса, 1834, 230 с.

3.РГИА, ф.733,оп.49,д.99. Дело об открытии Бахмутского уездного училища и доме Золотарева; РГИА, ф. 733, оп. 78, д. 749. Дело об увеличении содержания учителей Бахмутского уездного училища.

Ольга Брель (Чигирин), старший науковий співробітник
Національного історико-культурного
заповідника «Чигирин»

Яніна Діденко (Чигирин), учений секретар
Національного історико-культурного
заповідника «Чигирин»

Польова гармата XVII століття з колекції музею Богдана Хмельницького Національного історико-культурного заповідника «Чигирин»

Артилерія на території України відома здавна. Перша згадка про її використання датується 1399 роком, коли вона була застосована в битві з татарами на р.Ворскла¹. І хоча в XVI столітті більш скорострільними були лук чи арбалет (навіть у XVII ст. гармату заряджали 5-7 хвилин), однак наявність артилерії ставала вирішальним фактором у баталіях. Популярними гармати стають у XVI – XVII вв. Так документи свідчать про їх використання для захисту прикордонних козацьких міст, замків та фортець². Ревізія 1622 року так описує укріплення одного з прикордонних